

YAZI-Türk tipi laisizmin tarihsel kökenleri

Turan Altuner: Türkiye laikliği, çokça benzetilmesine rağmen Fransız laikliği ile uyuşmamaktadır. Fransa'da devletin dini/mezhebi yoktur. İlla benzetilecekse, Türk tipi laikliğin daha çok İngiltere'deki seküler sistemle ortak yapısal özellikleri vardır. Kraliçe Elizabeth aynı zamanda Anglikan Kilisesi'nin başında yer alır. Türkiye'de ise diyanet işleri başkanlığını cumhurbaşkanı veya başbakan yapmaz ama bu görev, onun atadığı bir devlet görevlisi tarafından icra edilir.

14 Aralık 2017 tarihli yazı:

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/12/14/turk-tipi-laisizmin-tarihsel-kokenleri/>

Türk tipi laisizm, devletin siyasal olarak yararlanabileceği, meşruiyetini sağlayabileceği, ruhani gücü devlet tekeline alıp topluma empoze ettiği, Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u fethiyle Bizans İmparatorluğu'ndan örnek aldığı, Osmanlı ve cumhuriyet dönemlerinde süreklilik arz eden etatokratik, yani resmi devlet dini modelidir.

Bu model aynı zamanda Doğu Hıristiyanlığında yani Ortodoks ülkelerinde de (Rusya, Romanya, Yunanistan vs.) görülen din, devlet sembiyozunun tipik bir örneğidir. Türkiye'nin de dahil olduğu bu ülkeler laik ülkeler olmaktan ziyade seküler ülkelerdir. Seküler ülkelerde din ve devlet ilişkileri keskin sınırlamalarla ayrışmamıştır. Hatta çoğunda bir din ve devlet sembiyozu vardır.

Türkiye laikliği, çokça benzetme yapılmasına rağmen Fransız laikliği ile uyuşmamaktadır. Fransa'da bir devlet dini/mezhebi yoktur. Din keskin sınırlarla kamu dışına, yani özel alana hapsedilmiştir. Türkiye ve Fransız laikliğinin tek ortak noktası kamu kuruluşlarına dini semboller taşınmasının yasak olmasıdır. Türkiye ve Fransız laikliğinin başka da ortak noktası yoktur. İlla da bir benzetme yapılacaksa, Türk tipi laikliğin daha çok İngiltere'deki seküler sistemle ortak yapısal özellikleri vardır. Kraliçe Elizabeth aynı zamanda Anglikan Kilisesi'nin başında yer alır. Türkiye'de ise diyanet işleri başkanlığını cumhurbaşkanı veya başbakan yapmıyor ama bu görev onun atadığı bir devlet görevlisi tarafından icra ediliyor. Zaten sekülerizm ontolojik olarak dinin devlet eliyle zamana ve devlet sistemine uyarlanmasıdır aslında. Yani bir üst akıl tarafından yapılır. Nitekim seküler ülkelerde ulusal kiliseler, monopol konumu olan Katolik kilisesine karşı, yerel krallar ve kontlar önderliğinde oluşturulmuştur. Fransa laikliği ise seçkin olamayan sınıfların tabandan gelen devrimi ile kiliseye karşı savaşılarak mümkün olmuştur.

Türkiye'nin laik olmasından ziyade seküler bir ülke olmasının nedeni, hem bir devlet dininin olması, hem de dinin devlet eliti tarafından yeni sisteme yani cumhuriyete entegre edilmesidir. Yoksa ne Osmanlı'da, ne de cumhuriyetin kuruluş ve gelişme yıllarında, milyonlar laiklik için sokağa dökülmüş değil, tam tersine cumhuriyet eliti, "halka rağmen, halk için" laiklik getirmiştir. Bu yönüyle de bakınca Türkiye laik bir ülke olmadan ziyade seküler bir ülkedir. Avrupa'daki seküler ülkelerle farkı "herkesin kendi papazı olduğu" teolojik ve bunu müteakiben sosyolojik bir dönüşümle değil, Osmanlı'nın yıkılışından sonra din yaşamının cumhuriyet eliti tarafından bizzat yeni devlet anlayışına göre kurumsal, içeriksel ve siyasal olarak tasarlanmasıdır. Türkiye laikliğine etatokrasi denmesinin nedeni budur.

İslam'da Katolik Kilisesi gibi, merkezi hiyerarşik yapıya dayanan bir örgütlenme modeli olmadığı için, Fatih Sultan Mehmet 1453'te İstanbul'u aldıktan sonra Bizans'taki din ve devletin iç içe geçtiği, uhrevi ve dünyevi güçler ayrılığının olmadığı, gücün tek merkezde/devletin tekelinde toplandığı örgütlenme modelini Osmanlı'ya uyarlamıştır. Türkiye'de var olan din/devlet ilişkileri – örgütlenme modeli (devlet ve din sembiyozu, tek devlet, tek din ve bunun sonucu olarak tek merkezli örgütlenme) özü ve tarihsel temelleri bakımından -her ne kadar kamuoyunda dile getirilmese de- Bizans – Doğu Roma, Konstantin – Bizans İmparatorluğu'ndan alınan tarihi bir miras ve Bizans'taki devlet geleneğinin bir devamıdır.

Ayrıca şunu da belirtmekte yarar vardır: Batı dünyasındaki din devlet işlerinin ayrılması, yani sekülerizm ve laiklik ile Anadolu aydınlanmasının, insan hakları, laiklik ve sekülerlik anlayışı birçok ortak noktaya sahiptir. Bu yönüyle laikliğin Anadolu'da derin sosyo kültürel bir geçmişinin olduğunu gözardı etmemek gerekir. Bugün Türkiye'de bütün eksiklerine nazaran laiklik kuruluş ve yüz yıl boyunca bu topraklarda şu veya bu şekilde yaşama şansı bulmuşsa, bunu o ülkenin tarihindeki Aydınlanma geleneğinin ve sosyo kültürel bir zemininin olmasında da aramak gerek.

Antik Yunan, Anadolu ve Avrupa Aydınlanmasının en temel ortak felsefi noktası, bireyin, tanrı ve insan ilişkilerini sevgi ve özgürlük temeline oturtmasıdır. Yani bu üç Aydınlanma çağı tanrı inancını korkuya ve dayatmaya değil, bireyin aklına, özgürce kararına ve tanrı sevgisine dayandırır. İnanç dünyası özgür karar verebilme ve sevgi denklemi üzerine kuruludur. “Aklın yolu birdir” derken aslında söylenmek istenen, insanın bir akıl, erdem ve bilgi taşıyıcısı olarak, “gerçeğin” insanın düşünme ve değerlendirme gücünde yattığı gerçeği dile getirilmektedir. Bu yönüyle laiklik, özgürlük arasında birebir pozitif bir korelasyon vardır. Özgürlük ancak laik bir toplumda gerçek anlamda yaşanabilir. Laiklik özgürlüktür, özgürlük ise laikliktir. Bu bağlamda Türkiye'deki yeni toplumsal mutabakatta, yani yeni anayasada, din devlet ilişkilerinin sağlıklı ve çağdaş bir şekilde ayrıştırılması, bireysel ve kolektif hakların gözetilmesi, özgürlükçü, demokratik bir anayasanın ve sağlıklı bir erkler ayrılığının temelini oluşturur. Din ve devlet işlerini sağlıklı bir şekilde birbirinden ayrıştırmadan, ne din ve vicdan özgürlüğü ne sağlıklı bir erkler ayrılığı ne de özgürlükçü çağdaş bir demokrasiyi kurmak mümkündür. Laiklik ve özgürlük bir madalyonun iki yüzü gibidir, bir olmadan diğeri olmaz!

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/12/14/turk-tipi-laisizmin-tarihsel-kokenleri/>